

PE URMELE MEȘTERULUI STOICA DIN GOLEȘTI. O IPOTEZĂ ISTORICĂ

de VITALIE BUZU

Résumé. Quelques données sur le maître Stoica, auteur du complexe de Golești, qui signe sa création et inaugure l'usage des ornements orientaux.

Keywords: Stoica, l'église de Golești ; les inscriptions «Stoica maistor» ; la croix haute de Ialomița.

De peste 100 de ani, marile sinteze de istoria României, atunci când tratează evoluția artei din sec. al XVII-lea, aproape obligatoriu amintesc de „meșterul Stoica”, constructorul complexului de la Golești. Astfel, în 1640, el ridică pentru protectorul său, marele vornic Stroe Leurdeanu, conacul de la Golești, iar în 1646 inaugurează biserica de la Golești¹.

De ce este important meșterul Stoica pentru istoria noastră? În primul rând, pentru că el semnează pe creațiile sale. O primă semnătură, „Meșter Stoica.7149” (1640/1641), se află pe partea inferioară a unui ancadrament de fereastră de la pivnița conacului, ancadramentul superior fiind rezervat domnitorului – „Io Matheiu Basarab Voevod”². Semnătura meșterului o găsim și pe plinta unui stâlp din pivniță³. Este semnată și biserica înălțată cu câțiva ani mai târziu, inscripția „Stoica maistor” găsindu-se pe fereastră din axul absidei edificiului⁴. În acest fel, meșterul Stoica se încadrează între primii artiști ai Țării Românești, care deschid „calea individualismului” în arta românească⁵, ieșind din anonimat, așa cum se întâmpla în Occident încă din perioada Renașterii.

De asemenea, Stoica din Golești, influențat se pare de modelul de la Trei Ierarhi, inițiază în Țara Românească folosirea ornamentelor orientale, întâlnite pentru prima dată în decorul bisericii de la Golești⁶.

Cercetări din ultimii ani ne permit să credem că-l putem identifica pe meșterul Stoica și în județul Ialomița, la Orașul de Floci.

În anul 2014, o veche cruce domnească din timpul lui Matei Basarab a fost readusă în vatra Orașului de Floci. „Crucea înaltă” este cunoscută de multă vreme, fiind amintită în diverse monografii locale și înscrisă pe lista monumentelor istorice cu codul IL-IV-m-A-14178⁷. Crucea a fost descrisă și datată în 1975 de arheologul Niculae Conovici⁸.

¹ Vezi, de exemplu, *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 324-325 sau Marcel Ene, *Marele vornic Stroe Leurdeanu*, în „Studii. Revista de istorie”, nr. 8, 1981, p. 1498.

² Tereza Sinigalia, *Repertoriul arhitecturii în Țara Românească(1600-1680)*, București, 2002, p.64 și p. 69.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 63.

⁵ *Ibidem*, p. 71.

⁶ *Istoria României*, vol.III, București, 1964, p. 324.

⁷ *Ghidul monumentelor istorice din județul Ialomița*, Târgoviște, 2007, p. 103

⁸ Niculae Conovici, *Delimitarea teritoriului Orașului de Floci în vederea ocrotirii vestigiilor arheologice*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 2, tom 12, 1975, p. 63-68.

Având în vedere transcrierea incompletă a inscripției și problemele de datare, în vara anului 2014, Muzeul Județean Ialomița a organizat o nouă campanie de cercetare a monumentului⁹.

Crucea de circa 3 metri este fixată într-o piuă de piatră, fiind orientată spre vest. Monumentul este frumos decorat în tehnica „meplat”. Fiecare latură a crucii este încadrată de un chenar simplu, care formează în partea inferioară un unghi. Chenarul, pe alocuri deteriorat, parcă își propune să scoată în evidență forma monumentului. Pe latura din față a crucii, în interiorul chenarului, putem observa un brâu vălurit. Îi urmează inscripția *INȚI* – Iisus din Nazaret, Țarul Iudeilor. La intersecția celor două brațe, în centrul crucii, se află un medalion mare, încadrat de alte 4 medalioane mici. Medalionul superior cuprinde numele *IS* – Iisus, iar pe exterior inițialele evangheliștilor Matei și Marcu. Medalionul inferior cuprinde numele *HS* – Hristos, fiind încadrat pe exterior de inițialele evangheliștilor Luca și Ioan. Medalioanele aflate pe orizontală, pe brațele crucii, cuprind inscripțiile *NI* și *KA* – NIKA, biruitorul. Așadar, Iisus Hristos Biruitorul. Medalioanele *NI* și *KA* sunt încadrate de alte 4 inițiale slavone – *M-L* și *R-B*, des întâlnite pe monumentele medievale și care semnifică *Mesto Lobnoe Rai Bisti = Locul căpătâniei rai este*, tradus și *Locul osândeii, rai s-a făcut*¹⁰. Medalioanele sunt decorate cu motive vegetale. De fiecare medalion atâră câte 4 lalele.

Medalionul central are un chenar generos, pe care este inscripționat un verset în slavonă, din care am putut descifra doar mici fragmente – *Veruite sie nedele (.....) penie moia (...) i cestvie...* În mijlocul medalionului găsim steaua în șase colțuri. Conform tradiției ortodoxe, steaua formată din 2 triunghiuri îl reprezintă pe Iisus Hristos. Triunghiul cu vârful în sus reprezintă natura divină a lui Iisus Hristos, iar triunghiul cu vârful în jos reprezintă natura umană a lui Iisus. Cele 6 colțuri sunt traversate de o linie vălurită. În centrul stelei se află stema Țării Românești, corbul cu crucea în cioc.

Inscripția de pe Crucea Înaltă a cunoscut până în prezent două transcrieri. Prima transcriere aparține preotului Iulian Munteanu, în monografia satului Gura Ialomiței din 1948¹¹, iar cea de-a doua a fost realizată în anii ‘70 de specialiștii Muzeului Județean Ialomița, Niculae Conovici și Crișan Mușețeanu¹². Cum cele două variante prezintă puține elemente comune, ba chiar oferă datări diferite, s-a trecut la o nouă descifrare a inscripției, lucru foarte anevoios din cauza degradării avansate a literelor.

După circa două luni de eforturi, inscripția s-a lăsat citită în proporție de peste 90%, oferind numeroase surprize și satisfacții pentru echipa de cercetare.

„† Cu vreaarea Tatălui și/cu îndemnarea Fiului și cu săvrășitul Sfântului/ (Du)hă. Acestă sfântă și cinstită/ cruci înfrumusețat(u)-se-au/ și se-a ridicatu de bunulu/ credincios și creștină domnu/ Matei Basaraba voevoda/...ed.cu....și spre/...doamna Ele/na și a domniei lui într/u cinstea preasvetnie/ Fecioara Mariia ca să/ia *Uspenie B(ogorodi)ță*<Adormirea Maicii Domnului> pe/ntru sufletu domnelor/ și a moșilor domni/loru. Cându se-au preaum/blatu dumnealui pre/ aici la *m(esea)ț(a)* <luna> sep(tembrie) 23 (-) dni<zile>/ GDA.<G(ospo)DA¹³=ale Domnului>”

Sub chenar găsim anul în care a fost ridicată crucea:

„Vă leat<în anul> 7144<1635>”

Inscripția se încheie cu data exactă a înălțării crucii. Iulian Munteanu a văzut anul 7148/1640. Niculae Conovici și Crișan Mușețeanu au descifrat 3 septembrie 7144. Scăzând cei 5508 de ani de la facerea lumii, au obținut anul 1636.

În urma noii transcrieri, am putut identifica data reală a crucii – **23 septembrie 7144/1635**. Cifra zecilor este ruptă pe jumătate, păstrându-se doar partea superioară a lui „k”, cu semnul cifrei deasupra, și care se citește „20”. Echipa Conovici/Mușețeanu a citit corect anul erei bizantine, dar nu a fost atentă la calcularea anilor erei creștine. În cazul datelor plasate între 1 septembrie-31 decembrie, se scad 5509 ani pentru calcularea anului erei creștine.

Noua datare – **23 septembrie 1635** – simplifică foarte mult misiunea cercetătorilor. Avem și alte dovezi care confirmă prezența domnitorului la Floci, în acea perioadă. Dacă pe 18 septembrie 1635 Matei Basarab dădea un hrisov la București, pe 20 septembrie îl găsim la Orașul de Floci, unde semnează un alt hrisov: „Pentru că au venit Turturea înaintea domniei mele la oraș la Floci de s-au jeluit...” „Scris în Orașul Floci, septembrie 20 dni, leat 7144(1635)”¹⁴. Este greu să aflăm cât timp s-a aflat voievodul la Floci, deoarece următorul act semnat de acesta este dat în 23 octombrie, la București.

⁹ Echipa de cercetare a fost alcătuită din Simona Munteanu, Florin Vlad și Vitalie Buzu.

¹⁰ Ștefan Ionescu-Berechet, *Un monument emblematic și istoria sa uitată. Crucea jurământului din Câmpulung Muscel*, în „Argesis. Studii și comunicări”, seria Istorie, tom XXIV, 2015, p. 5-6.

¹¹ <http://guraialomitei.blogspot.ro/2010/12/monografia-satului-gura-ialomitei-asa.html>

¹² Niculae Conovici, *op.cit.*, p. 68.

¹³ În interiorul literei D se vede un trifoi.

¹⁴ *Documenta Romaniae Historica*, B (Țara Românească), vol. 25, București, 1985, doc. 136, p. 145.

Fig. 1. Cruce, partea superioară.

Fig. 2. Datare.

Fig. 3. Latura sudică, ispravnic.

Fig. 4. Semnătură Stoica.

Atât pe latura sudică a crucii, cât și pe cea nordică, în interiorul chenarului, găsim sculptată o funie împletită în trei. Pe latura de sud, în partea inferioară, este trecut ispravnicul ce s-a ocupat de ridicarea monumentului, „*Ispravnic/ Vasilake/ Veliki/ Stolnicu*”, marele stolnic al țării Vasilache Paindur, între anii 1634-1638, iar în 1641 – mare ban al Olteniei¹⁵. Se pare că acesta n-a ajuns întâmplător să se ocupe de

¹⁵ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec.XIX-XVII*, București, 1971, p. 221-222.

crucea lui Matei Basarab. Ca majoritatea boierilor țării, Vasilache Paindur deținea moșii în Ialomița, inclusiv la Orașul de Floci. Pe 13 decembrie 1638, Vasilache mare stolnic dă mănăstirii „nașului Nănescu”(din Floci), închinată la Vatoped, o vie și locul casei sale din orașul Floci¹⁶.

Fig. 5. Crucea.

Imediat sub inscripția ispravnicului este sculptată pe toată lățimea chenarului o lalea bogat decorată. Sub chenar, de data aceasta pe toată lățimea crucii, este sculptată o altă lalea.

Pe spatele crucii, interiorul chenarului este ocupat pe toată lungimea sa de o altă funie împletită în trei, sculptată stilizat în linii drepte. La bază, sub unghiul format de chenar, descoprim semnătura plină de mândrie a pietrarului, în slavonă:

¹⁶ Florin Marinescu, *Metoace ale Mănăstirii Vatoped în Orașul(sau Târgul) de Floci*, în „Muzeul Național”, XIII, 2001, p. 12.

Pis az Stoica snă at selu Oviz <Am scris eu, Stoica, fiul satului Oviz(a)>

Conform unui vechi dicționar geografic al județului Prahova din sec. XIX: „Oviza – localitate izolată din comuna Podenii Vechi, plasa Podgoria, unde sunt cariere de piatră”¹⁷. Satul a făcut parte din județul Săcuieni de altădată, iar după desființarea acestui județ, din Prahova. Satul mai apare în hrisoavele medievale și drept *Hoviza*.

Așadar, Stoica pietrarul este din acest sat Oviza (azi dispărut), jud. Prahova. O serie de indicii ne permit să credem că Stoica din Oviza este același cu Stoica din Golești.

- Cei doi își desfășoară activitatea în aceeași perioadă și sunt apropiați de elita politică a țării, mari boieri și chiar domnitor.
- Amândoi semnează pe lucrările lor, parcă fiind ambiționați de prezența pe monumente a numelui domnitorului Matei Basarab. Cercetătoarea Teresa Sinigalia observă în cazul monumentului de la Golești că „Semnătura meșterului Stoica exact pe ancadramentul ce poartă și numele lui Matei Basarab este sigur un semn de orgoliu de creator, pe care și-l putea permite fără a leza pe cineva”¹⁸. Observația poate fi aplicată și în cazul creatorului crucii.
- Amândoi utilizează ornamente vegetale, motivul dominant fiind cel al lalelelor. Ancadramentele ferestrelor de la Golești au ca ornament principal lalele¹⁹. Am arătat mai sus că cele 4 medalioane mici de pe cruce sunt decorate la rândul lor cu câte 4 lalele. Ornamentul se găsește și pe latura sudică de două ori.

¹⁷ C. Alexandrescu, *Dicționar geografic al județului Prahova*, Târgoviște, 1897, p. 307.

¹⁸ Teresa Sinigalia, *op.cit.*, p. 69.

¹⁹ *Documente de arhitectură din România*, serie nouă, 2, București, 2015, p. 72.

